

Gizela Polanc Podpečan

Problem hierofanije v delu Rudija Šeliga *Uslišani spomin (Gallusova hči)*

Problem hierofanije kot svete združitve med zemljo in kozmosom je pogosto zastopan v Šeligovem opusu, še posebej izrazito pa je predstavljen v noveli *Gallusova hči* iz zbirke kratke proze *Uslišani spomin*. Prisotnost hierofanije ima v Šeligovi noveli širši pomen. Pisatelj želi predvsem opozoriti na pozabljeno emocijo v sodobnem času strogega racionalizma, v katerem je porušena vsemogočnost narave zaradi nasilnega poseganja v večni red kozmosa. Hierofanija kot sveta združitev mogočnih sil narave išče tudi v sodobnem času svoje občudovalce, nove Dionize, ki bodo v hladni racionalizem prinesli novo etiko - etiko sočutja.

Ključne besede: hierofanija, Dioniz, kratka proza, Uslišani spomin, Gallusova hči, Rudi Šeligo, Victor Magnien, Mircea Eliade, Friedrich Nietzsche, Martin Heidegger.

The problem of hierophany as the sacred union between earth and the cosmos is often presented in Šeligo's opus, it is distinctively vivid in the novel *Gallusova hči* from the collection of short prose *Uslišani spomin*. The presence of hierophany has a broader significance in Šeligo's novel. The author wishes foremost to call attention to forgotten emotion in these modern times of strict rationalism, in which the omnipotence of nature has been demolished because of violent interference with the eternal order of the cosmos. Hierophany as the holy union of the powerful forces of nature searches for admirers in our times, new Dionysuses, who will bring into the cold rationalism, a new ethic - the ethic of sympathy.

Key words: hierophany, Dionysus, short prose, Uslišani spomin, Gallusova hči, Rudi Šeligo, Victor Magnien, Mircea Eliade, Friedrich Nietzsche, Martin Heidegger.

Šeligova zbirka kratke proze *Uslišani spomin* vključuje štiri besedila: *Uslišani spomin*, *Čudni spalci*, *Gallusova hči* in *Piščal Divjih bab*. Vsa besedila, avtor spremne besede Andrej Inkret jih imenuje novele, povezuje hierofaničnost, ki se razkriva kot sveta prisotnost dionizičnega, kot veličastna kozmična svatba, ki doseže svoj vrh v noveli *Gallusova hči*. Problem hierofanije je v Šeligovi prozi in dramatici zelo izrazit, saj ga pisatelj postavlja tudi v izhodišče svojega razumevanja sodobnega evropskega človeka in njegove bivanjske orientacije. Ker pa poseže Šeligo s problemom hierofanije tudi v mitološki čas dionizičnega kulta, je potrebno opozoriti na tiste elemente, zaradi katerih je hierofanija lahko postala miselno izhodišče delu *Uslišani spomin*. Razmišljanje želi izpostaviti nekatere znane mislece, ki so problem hierofanije predstavili kot sveto združitev zemeljskega in kozmičnega, hkrati pa opozorili tudi na tragičnost njene pozabe. Hierofanija kot pozabljena svetost mitskega časa je namreč osrednja tragika Šeligove novele *Gallusova hči*.

Antropolog in religiolog Mircea Eliade je v svoji študiji *Kozmos in zgodovina* opozoril na predmete, ki vzpostavljajo hierofaničnost. Njihova prisotnost je t.i. sveta prisotnost mitskega časa, ujetega v simboliko predmeta iz narave. Tak svet predmet nagovarja z davno pozabljeno govorico mita, ki jo skuša Šeligo na novo oživiti s simboliko dionizičnega kulta.

Victor Magnien, raziskovalec elevzinskih misterijev, je v svojem obseženem delu *Le Mystere d' eleusis*, posebej izpostavil hierofaničnost glasbe, ki je kot človekova pragovorica nagovarjala bogove, še posebej v dionizičnih misterijih. Glasba je tako postala sveta govorica, saj je povezovala in združevala zemeljsko in kozmično, smrtnike in bogove. Hierofaničnost glasbe, ki se prepleta skozi Šeligov ustvarjalni opus, ima nedvomno svoje osrednje mesto v noveli *Gallusova hči*. Glasba, kot pranagovor svetega, vabi nazaj v sveto - v mitski čas prvinske emocionalnosti.

Fenomenolog Martin Heidegger je v svojem filozofskem eseju *Razjasnjenja ob Holderlinovem pesništvu* spregovoril o hierofanični združitvi zemlje in neba, ljudi in bogov, o

neskončnem svetem razmerju in njegovem prihodu, ki bo postal "zgodovinski trenutek". To bo veliki začetek, saj bo spet vzpostavljeno sveto Četverje, ki ga sestavljajo bogovi, smrtniki, zemlja in nebo. V hierofaničnost Četverja postavlja Heidegger glasbo dionizičnih misterijev in jo imenuje "ogenj radosti". Z mislijo o ponovni vzpostavitvi svetega je Heidegger zavestno posegel v čas sodobne Evrope in njene prevladujoče racionalnosti ter povelečevanja tehničnega napredka. Razdejanje svetega, da lahko njegovo mesto zavzame stroga, racionalnost, je osrednja tragika Šeligovega opusa, zaostrena do skrajne meje v noveli *Gallusova hči*, kjer se znanstveni ratio spremeni v nasilje, saj si drzne posegati v zakone vsemogočne narave.

Friedrich Nietzsche, ki je samega sebe imenoval "poslednji posvečenec boga Dioniza", je o sveti dionizični žrtvi spregovoril v dveh temeljnih delih: *Rojstvo tragedije iz duha glasbe* ter *Onstran dobrega in zlega*. Glasba je po Nietzschejevem izvajanju temeljna človekova emocija, v njej odzvanja bližina bogov in mogočnost narave. V dionizičnem mitu, ugotavlja Nietzsche, vlada "heraklejska moč glasbe"; tako moč bi morala imeti glasba tudi v času evropskega pasivnega nihilizma, da bi odmirajoče mite na novo oživiljala. Nietzsche postavi pred glasbenike zahtevo, da glasba ne sme izhajati iz razuma ampak iz pramatere narave. Z oživitvijo dionizičnega mita, katerega pragovorica je glasba, se bo spremenila podoba evropskega človeka, podoba zahodne kulture, trdno zasidrane v metafizični racionalnosti. V delu *Onstran dobrega in zlega* pa razpravlja Nietzsche o hierofanični združitvi smrtnikov in bogov, o sveti žrtvi Dionizu, bogu predsokratske Grčije. Podoba boga Dioniza vstaja iz Nietzschejevega razmišljanja kot podoba arhaičnega grškega boga, ki razkriva z odločno in nežno potezo najbolj skrite labirinte emocije; odkriva bit samo. Dioniz, bog predsokratske Grčije, je pomagal iskati tisto, "kar je dolgo pokopano ležalo v ječi pod debelim blatom in peskom". S temi Nietzschejevimi besedami je mogoče vstopiti v Šeligovo novelo *Gallusova hči*.

Novela *Gallusova hči* ima zanimivo kompozicijo, ki ustreza avtorjevemu razumevanju časovnosti. Uvodni in zaključni del temeljita na sedanjosti, v katero sta vključena tudi glavna nosilca dogajanja - raziskovalca - oče in njegov sin Dioniz. Osrednji del novele, ki v celoti pripada Gallusovi hčeri Jurki, pa je postavljen v povsem svojsko časovnost, v kateri se linearnost časa prepleta s časom dionizične biti, ki ga Nietzsche označuje s sintagmo "večno vračanje". Prav zato je osrednji del novele zasnovan kot alegorija o temeljnem poslanstvu dionizične biti, ki jo simbolizira glasba kot pragovorica emocije. Dionizična bit, ujeta v simbol Gallusove hčere, se v alegoriji razkriva kot davno pokopana sveta govorica emocije, ki mora prehoditi stoletja dolgo pozabo, da bi se nekoč lahko vrnila v čas, ki ji je bil določen: v čas hierofanične združitve zemlje in neba. Vrnitev dionizične biti pa je Šeligo postavil v prelomne trenutke zdajšnjosti, da bi tako laže opozoril na človekovo zgodovinsko in družbeno orientacijo, na njegovo temeljno poslanstvo v času strogega racionalizma. Uvodni del novele to misel potrjuje, saj je Šeligo na začetku besedila izpostavil tragično zmoto sodobnega časa, ki s svojo hladno racionalnostjo nasilno posega v vsemogočnost narave in kozmičnega reda. Zato je uvodni prizor namenjen dvema raziskovalcema, ki najdeta ob morski obali, v smrdečem mulju in blatu, čudno bitje, ki ni ne mehkužec ne dvoživka, ni podobno niti rastlini niti živali. Znanstvenika hočeta čudno najdbo takoj analizirati, definirati, secirati in jo določiti kot manjkajoči člen diluvialnega razvoja. Njuno znanstveno delo bi se lahko pričelo, če ga ne bi zaustavil mlajši raziskovalec Dioniz, ki poudari, da želi biti le občudovalec nenavadnega bitja ne pa njegov raziskovalec. S temi besedami je nakazana pot do razumevanja dionizične biti, vraščene v hierofanično zvezo zemlje in kozmosa, v vsemogočnost narave, zato se ji je mogoče približati samo z občudovanjem. Z Dionizovo odločitvijo, da bo ostal občudovalec, se zaključí uvodni del novele in razpre se alegorija, oblikovana kot pripoved Gallusove hčere in njenega usodnega potovanja skozi čas. Alegorija poteka v simbolni govorici; simbolika pa je zasnovana tako, da se na eni strani razpirajo simboli, ki so nosilci emocionalnosti, na drugi

strani pa so prisotni simboli metafizične racionalnosti. Vmesni prostor med racionalnostjo in emocionalnostjo pa napolnjuje orlov prehod, časovni most metafizičnega tavanja, kjer se za dolga stoletja izgubi dionizična bit.

Alegorija o tavanju Gallusove hčere Glasbe, dionizične biti, je obsežen monolog, s katerim želi Gallusova hči, imenovana Jurka, izpovedati svojo tragično stoletno izgubljenost v labirintih orlovega prehoda, ki loči linearni bivanjski čas od dionizičnega časa. Jurkina tragična krivda, da je stopila v orlov prehod, ki simbolizira čas metafizike, ni njena krivda, ampak je krivda metafizike in njen ena od pozabnih dionizičnih biti. Zaradi te pozabe mora Gallusova hči doživeti v orlovem prehodu vse oblike nasilja, ki ga nad njo izvaja stroga metafizična racionalnost. Jurkin beg postaja skozi stoletja slepo tavanje po neštetihih brezizhodnih hodnikih labirinta, kjer se dokončno izgubi vsaka sled emocije, ki jo na začetku Jurkinega potovanja simbolizirata beločeli volk in morje. V orlovem prehodu volk vodnik zapusti Jurko, ostane samo njegova izginjajoča senca; očiščevalno morje, Jurkin cilj, pa se spremeni v uničevalno silo, ki zgrabi svojo žrtev in jo naplavi v obrežno blato. Nasilje nad dionizično bitjo, izgubljeno v labirintih metafizične racionalnosti, je Rudi Šeligo zaostрил na tistih mestih v noveli, kjer je prikazana Jurkina blodnja po prostorih orlovega prehoda, ki predstavljajo konkretno družbeno in zgodovinsko situacijo. Pisatelj se z veliko mero tragike obrača k sodobni družbi, ki je za svoje etično ozhodišče izbrala materialno preračunljivost, sočutje pa potisnila v pozabo. Pozaba emocionalnosti pa je potegnila za seboj tudi velikega glasbenika slovenskega rodu, Jakoba Petelina Gallusa.

Jakob P. Gallus zavzema posebno mesto v Šeligovi alegoriji. Pisatelj ga razkriva kot velikega umetnika, ki je svoja dela skomponiral pod skrbnim očesom metafizičnega ratia. Vendar pa obstajajo še druge kompozicije, ki so nastale kot plod Gallusove silovite dionizične emocije. Pravi izvir teh kompozicij so bile glasbenikove bakhantske noči, nikoli raziskana skrivnost velikega umetnika. Šele iz teh skritih bakanalij se je lahko razvila njegova nesmrtna, prava dionizična glasba, njegova večna hči, ki je ni mogel utišati metafizični racionalizem. Silovita dionizična moč naj bi oplajala Gallusov motet "Quam pulhra es, amica mea", napisan v dorskem modusu. Motet v dorskem modusu je v alegoriji predstavljen kot zadnje Gallusovo delo, posvečeno svoji nesmrtni hčeri, dionizični biti; kmalu zatem je veliki umetnik, kot zapiše Šeligo, "za vedno izumrl". Glagol izumreti vsebuje nepreklicno dokončnost, tragično bivanjsko resnico, ki se v času pozabljenosti imenuje bivanjska praznina, blodnjak orlovega prehoda. Izumrla in pozabljena dionizična bit, pokopana pod debelo plastjo stoletij, mora počakati na svojega iskalca. Ta zgodovinska vloga je v Šeligovi noveli namenjena mlademu Dionizu, človeku nove etike, občudovalcu in potrjevalcu dionizične biti.

Nastop Dioniza predstavlja zaključni prizor alegorije, ki se časovno prevesi v konkretni trenutek sedanjosti. Dioniz, občudovalec narave, prinese na morski breg jesenove in smrekove deske ter zgradi svatbeni oder. V razbesneli nevihti in gozečem viharju poišče bršljan, nato pa se v evforičnem zanosu požene k tlom, k neznanemu bitju, da ju združi silna moč zemlje, ki je prasimbol dionizične biti. Zaključni prizor, katerega nosilec je Dioniz, postane veličasten trenutek hierofanije, svete združitve, svatbe zemlje in kozmosa sredi dionizičnih simbolov: smreke, bršljana in silovitega viharja, spremljevalca vseh velikih misterijev. Dionizična bit je vstala iz pozabe; vstala pa je lahko samo zaradi svojega iskalca, ki je našel, kot je zapisal Nietzsche, "zlato zrnce pod debelo plastjo nesnage". Zato je poslanstvo Šeligovega novega Dioniza poslanstvo iskalca in potrjevalca dionizične biti, je poslanstvo človeka, ki bo v konkretni zgodovinski situaciji nosilec nove etike - etike sočutja.

Šeligova novela *Gallusova hči*, predstavljena kot alegorija tavanja pozabljenosti dionizične biti, vsebuje v svojem temeljnem sporočilu hierofanijo, sveto združitve zemeljskega in kozmičnega, ki na poseben način nagovarja človeka sedanjega časa, sedanjega Dioniza.

Nagovarja ga v pragovorici glasbe, v sveti govorici emocije, ki je v svojem najglobljem pomenu "uslišani spomin". Sintagma "uslišani spomin", ki je hkrati naslov Šeligove zbirke kratke proze, pomeni ponovno zaslišani spomin; to je spomin, pokopan v stoletjih, ki ga je potrebno priklicati iz pozabe zaradi nove podobe človeštva, da ne bo postala Evropa, kot je zapisal Heidegger, "goli rt razdejanega razmerja med zemljo in kozmosom".

Viri in literatura

1. ELIADE, Mircea, 1992: *Kozmos in zgodovina*. Ljubljana: Hieron.
2. HEIDEGGER, Martin, 2001: *Razjasnjenja ob Holderlinovem pesništvu*. Ljubljana: Phainomena.
3. MAGNIEN, Victor, 1950: *Les mysteres d'eleusis*. Paris: Payot.
4. NIETZSCHE, Friedrich, 1988: *Onstran dobrega in zlega*. Ljubljana: SM.
5. NIETZSCHE, Friedrich, 1970: *Rojstvo tragedije iz duha glasbe*. Ljubljana: SM.
6. ŠELIGO, Rudi, 1997: *Uslišani spomin*. Ljubljana: Samorog.